

PROF. JOS. VAJS

PO STOPÁCH
CYRILOMETODĚJSKÝCH
V ORIENTĚ
V CAŘIHRADĚ A BRUSE

1931

Tiskem Československé akciové tiskárny v Praze.

Nákladem vlastním.

Pro rozmanitost snad se hodí i tento článek mezi suchopárné vědecké články našeho časopisu ČKD. Napsal jsem jej byv o to požádán p. biskupem Drem Podlahou; není však žádným cestopisem, nýbrž jen hrstka vzpomínek a poznámek, které jsem si tu a tam na cestě zběžně učinil.

I. Cařihrad.

Na zimu r. 1922 dostal jsem se nejdále do Soluně, rodiště našich sv. věrozvěstů. V Soluni až na několik památných budov, zejména chrámů, okolo nichž sv. Cyril a Metod chodili a které navštěvovali, není nic, co by nám je připomínalo. Je to především Aja Sofia soluňská, snad starší aspoň o něco nežli cařihradská, tuším od r. 1913 opět navrácená křesťanským službám božím. Řekové vyjádřili tyto dvě důležité události z dějin bývalé katedrály¹⁾ (Aje Sofie) v Soluni dvojným letopočtem nad portálem: 1430 (černě), rok, kdy byla proměněna v mešitu, a 1912 (zlatými číslíčky), kdy byla navrácena bohoslužbě křesťanské. Z mosaik vyniká v apsidě Matka boží s děťátkem na klíně. Na tento milý obraz se dívali také Konstantin a Methodios, děti soluňského drogara Lva, prve nežli odešli do Cařihradu, aby tam, těšíce se přízni císařského dvora, došli vyššího vzdělání. — Je to dále rotunda sv. Jiří a památné rozsáhlé basiliky sv. Dimitrija a sv. Paraskevy, škoda, že obě po světové válce v rozvalinách. Klasicky vzdělaného cestovatele a poutníka mile se dotýkají nápisy a názvy ulic soluňských: *ὁδὸς Ἐφρημίδου, ὁδὸς Σακρατίου, ὁ Ἡροδότου* — ovšem také *ὁδὸς Παύλου ἀποσιόλου, ὁ Ἁγίου Διμιτρίου, ὁ Κορσιανίνου τοῦ Παλαιολόγου* atp.

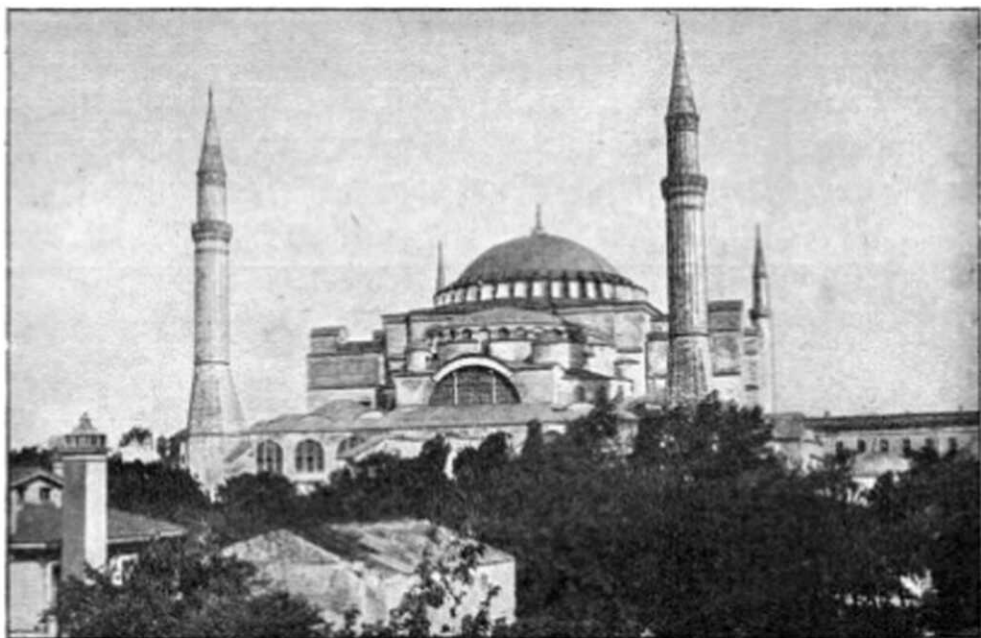
¹⁾ Nová katedrála, při níž je sídlo arcibiskupa soluňského, je zasvěcena sv. Rehoji Palamovi, arcibiskupu soluňskému; je to zánovní budova u nábřeží ne veliké architektonické ceny, aspoň daleko menší nežli katedrála stará.

Letos o velikonočních prázdninách s kol. prof. Hazukou dostali jsme se dále; každý z nás jsme byli vedeni jinou myšlenkou, ale to nám nepřekáželo. Mne poutal Cařihrad jakožto město, ve kterém ztrávili drahnou část života naši sv. apoštolové, a které jim dalo a určilo směr jejich povolání jako misionářů u národů slovanských. Z Prahy jeli jsme cestou nejkratší přes Budapešť, Bělehrad, Niš a Sofii; jen v Bělehradě jsme užili přestávky a zašli jsme do katedrály, kde na márách ležel zesnulý patriarcha Dimitrij. V pátek ráno 11. dubna dostihli jsme do Cařihradu, který se sice v životopise sv. Cyrila a Metoda zove »urbs Orientis facile princeps«, který nás však aspoň v první chvíli překvapil. Hluk a vřava na ulicích opravdu orientální, ale ani jeden fez, ani jeden nápis turecký neb jakýkoli jiný orientální. Všude samá latinka, nápisy na bankách a obchodech francouzské a anglické, ovšem vedle tureckých — ale v přepise latinkou! Kdybychom každou chvíli nebrali do rukou »piastry« s arabskými literami, skoro bychom zapomněli, že jsme v zemi turecké; tak důkladně a tak rázně provedl Kemal své reformy. Jen asi dvakrát nebo třikrát jsme zaslechli dojemné volání muezínů, vyzývající vyznavače Islámu k modlitbě, a i těchto hlas zanikal v poledním hluku na rušných ulicích.

Ovšem, co tu píš, je jen zdánlivý klam. Stačí, že se octneš v několika minutách od nádraží na mostě vedoucím přes »Zlatý roh« a otevře se ti pohádkové panorama cařihradské — opravdu nezapomenutelné!

Usadili jsme se v jednom ze dvou českých hotelů na evropském předměstí Peře; v obou jest ovšem »obcovací« řeč německá, jeden dokonce má nápis »Novotni«, druhý však si uchoval české jméno »Kohout«, přes to, že mu cizinci říkají Kohut. Po odpočinku, kterého nám bylo svrchovaně potřebí po těch dosti nepohodlně ztrávených nocích ve vlaku, vydali jsme se na pout městem pěšky celkem podle trati elektrické dráhy nazpět z Pery k novému mostu a na druhý břeh ke chrámu Boží Moudrosti (Aja Sofia). Na cestě, blízko u cíle své cesty, jsme obdivovali »Vysokou Portu«. Pravím, že jsme ji obdivovali; ne pro výstavnost, spíše zklamání tím, co si člověk v dějepise při těch slovech představuje. Zvláště dnes, kdy jsou všechny politické úřady přeloženy do Angory, a asi již dávno před tím klesla stará sláva této Vy-

soké brány na pouhý dosti ošumělý portál, ovšem mramorový, a tuším v horní části i mosaikou ozdobený, se stříškou a dvěma mohutnými stojatými scieny a kašnami po stranách. Ještě větší

Obr. 1. Chrám Boží Moudrosti v Cařihradě.

ponížení Vysoké kdysi Porty zavinih geometři, kteří při srovnání nynější ulice značně snížili úroveň bývalého okolí, takže řečený portál a vchod k bývalým vysokým úřadům dnes pozbyl nejen vši krásy a nádhery, ale i praktického významu; dnes se skrze Portu již nechodí a chodit nemůže.

Dvě, tři sta kroků od Vysoké Porty vlevo je hlavní vchod a vjezd do rozsáhlého parku, který obklopuje daleko široko Serail, bývalé sídlo tureckých vladařů; dnes ovšem i na parku je vidět jakousi opuštěnost a sešlost. Později, když jsme se přestěhovali do turecké části, do vlastního Istantulu, chodívali jsme sem obyčejně ráno odříkat si svou kněžskou povinnost; dnes však jsme šli jen mimo, vedeni touhou spatřit starou bolest křesťanstva a vzácnou kořist mohamedánů, Aju Sofiu. Bylo již k večeru, chrám byl zavřen, aspoň křesťanům nepřístupný; tedy jsme se musili spokojiti pohledem na zevnějšek. S mostu chodci z Pery do Istantulu je chrám boží Moudrosti jednou z nejzazších budov v levo,

kteřá svou povýšenou polohou zastiňuje Serail a všechny okolní budovy. Říkají, že nejhezčí pohled na tento chrám je z moře Marmarského.

V s o b o t u 12. d ů b n a. Dopaledne nám přelo, teprve po poledni se vyjasnilo. Vrátili jsme se obvyklou cestou z Pery k sv. Sofii; tentokráte jsme mohli vejíti dovnitř. Dojem je úchvatný; nevím, kdo by jej dovedl aspoň přibližně vyličít. Pravda je, co také jiní říkají, že první dojem hned u vchodu je nejmocnější; u sv. Petra v Římě musíš jít až pod kopuli. Aja Sofia okouzli člo-

Obr. 2. Náměstí před chrámem sv. Sofie.

věka, jak do ní vstoupí - jako ohromný rozestřený baldachýn nad hlavou a nevidíš, oč by se opíral. Bezděčně se člověk odchází z chrámu znovu a znovu ohlíží nazpět, aby se potěšil tím pohledem -- ale oculus non satiat visum.

Zde se sv. Konstantin modlival, tyto opravdu vznešené, architektonicky vzletné a závratné prostory budily v něm asi ideály, kterým zasvětil s bratrem Metodějem svůj život. Pannonský životopis výslovně o něm v kap. IV. podotýká, že se stal knihovníkem v chrámu sv. Sofie²⁾ a v hl. XIII. mluví ještě o jiných

²⁾ »Da budet' vivotekar' u patriarha v' svetěj Sofii

vztazích,^{*)} jež měl k tomuto chrámu boží Moudrosti. Odtud patrně i jeho čestný titul »Filosofa«.

Na náměstí před sv. Sofií, bývalém to závodišti (hippodromu), závodí s řečeným chrámem boží Moudrosti mešita sultána Achmeta. Je napodobením předešlé a pokud se jí nemohl zakladatel (Achmet I., 1608—14) vyrovnat důmyslem, snažil se nahraditi rozčleněním a bohatstvím; je prý jedním z nejkrásnějších pomníků tureckého stavitelství.

Před mešitou Achmetovou na staré spíně bývalého hippodromu stojí tři památky ze starověku: obelisk Teodosiův z II. tisíciletí před Kr., dále hadovitý sloup — stará to památka z chrámu v Delfech za vítězství u Platej a konečně obelisk dosti záhadného původu, postavený cis. Konstantinem Porfyrogenetem. Jinak je Cařihrad na starověké památky — mimo musea — dosti chudý. Tak zv. ohořelý sloup Konstantina Vel., zbytky vodovodů, cisteren a městských hradeb a jsme u konce.

Dne 13. dubna na Květnou neděli. Po mši, kterou jsme sloužili u Františkánů na Peře, šli jsme hledat náš českoslov. konsulát; po dlouhém hledání jsme sice konsulát našli, ale nikdo tu nebyl, kdo by naší žádosti vyhověl. Šli jsme se předem představit jako státní občané československého státu, a pak, ježto jsme měli na mysli, bude-li možno, podívat se i do Brusy, chtěli jsme žádat našeho konsula o jakési doporučení úřadům tureckým, bude-li ho potřebl; to tím spíše, ježto nás někteří strašili, že nás do Malé Asie nepustí. Návštěvu jsme musili druhého dne opakovat, a generální konsul p. Robert Feitscher, který nám mezitím svou návštěvu oplatil (nenalezl nás doma), ochotně nám žádané doporučení napsal. Nebylo ho však potřebl; tuším, že jsme se jím nikde nevykazovali a vůbec na celé cestě a n i v n e j m e n š í m jsme nebyli znepokojováni.

Po návratu z českoslov. konsulátu, který je dosti daleko na předměstí zv. Pankaldi, vylezli jsme v Galatě na pověstnou věž Galatskou, vystavěnou nebo vlastně znovuzřízenou od Janovanů ve XIV. stol. Je to rozhledna, která poskytuje nejen rozkošný pohled na Cařihrad a okolí, ale poslouží i k orientaci prvnímu

---

^{*)} »Jest' v' svetěj Sofii potir' of dragago kamene... na njemže suť pismena židov'sky i samarjansky grany napisany, ihže ne možaše niktože ni pročísti ni skazati... Vzem' že Filosof pročte i skaza im'«

návštěvníku města. Poslední večer, když jsme odjížděli z Cařihradu, ježto byla jakási národní slavnost »Osvobození«, zářila Galatská věž v moři elektrických světél. Odpoledne navštívili jsme Serail, musea zbraní, pohádkové paláce a salony sultánů s přepychovým zařízením, vysutými balkony a zahradami nad mořem; dům palácových dam, o němž se tolik bájí, mluví a píše, aspoň při vchodu a v mnohých částech činí spíše dojem nějakého dusného vězení.

V p o n ě l í 14. d u b n a. Po návštěvě na konsulátě zajeli jsme parníčkem do městské čtvrti Fanaru, sídla patriarchy. Palác patriarchův je neveliký, katedrála sv. Jiří také jinak ničím nevyniká, leč uvnitř bohatou výzdobou. Jak jsme se přesvědčili, knihovna i archiv jsou zde nepatrné; cenné rukopisy byly uschovány v klášteře sv. Trojice na ostrově Chalki, kde je seminář a bohoslovecké studium diecése cařihradské. Na zpáteční cestě podle břehu shlédli jsme zčásti pověstný »Pazar« (tržnici), do kterého jsme se ještě několikrátě vrátili. Odpoledne jsme navštívili museum »starého« Orientu. Zde by mohl lépe vypravovat kolega Hazuka; řeknu jen tolik, že tímto museem překonal Cařihrad svými památkami jak co do stáří, tak co do množství musea západní Evropy. Na mne, třebaš že se těmito věcmi blíže neobírám, učinily tyto památky hluboký dojem. Sochy a památky, z nichž vane dech IV. a III. tisíciletí před Kr. a dále až ke králům assyrským a babylonským, jsou sice němí, ale přece výmluvní svědkové a do jisté míry apologeté bibličtí. V jedenácti sálech jsou tu rozestaveny tyto památky, po případě ve vitrinách vystaveny neb na stěnách zavěšeny; v katalogu, vydaném r. 1926, čtu poslední zaznamenané číslo inventární 8831. Již toto číslo, třebaš ne poslední předmětů tak vzácných a drahocenných, řadí řečené museum mezi nejbohatší celého světa.⁴⁾

15. d u b n a. Podle návodu, který nám dal archivář v patriaršii ve Fanaru, vydali jsme se dnes na přilehlé ostrůvky, které se jmenují souborným jménem Prinkipi. Je to celkem 10 ostrůvků, z nichž jen čtyři větší jsou obydleny: Proti, Antigoni, Chalki a Prinkipo. Nás sem vedla touha vidět a prohlédnout knihovnu a archiv bohosloveckého patriaršího ústavu na ostrově Chalki. Asi

⁴⁾ Množství památek není dosud katalogisováno a pro nedostatek místa vystaveno.

za hodinu přistál parník u prvního ostrova, od něhož po krátké přestávce jel k následujícím. Jarní, svěží zelení porostlé stráně působily příjemnou náladu. Ostrov Chalki, který byl naším cílem, již z dálky hlásil se moderní rozsáhlou budovou, vystavěnou v r. 1893 na jednom z nejvyšších homolovitých pahorků. Z městečka téhož jména, u něhož přistál parník, po dosti strmé trávníkovité cestě došli jsme po poledni do kláštera sv. Trojice. Představenými byli jsme s počátku dosti obřadně přijati, ale po chvíli v delší rozmluvě o našich poměrech na bohoslovecké fakultě zdálo se, že vane srdečnější duch. Profesor laik, který nám byl dán za průvodce, zavedl nás do slušné knihovny moderně zařízené. Asi ve čtyřech sálech jsou tu vzorně srovnány knihy a publikace i nejnovější; nás zajímalo, že je tu zastoupena také bohovědná literatura katolická mezi jinými i publikacemi Orientálního ústavu v Římě. Co nás nejvíce poutalo, byly vzácné kodexy a archivy; jsou tu evangeliáře a apoštoláře i z X. a XI. stol., které jsou sice u Gregoryho a Scrivenera registrovány, ale nic bližšího o nich není známo. Bezděčně pocítil jsem touhu, seznámiti se s nimi blíže, ale nebylo času; musili jsme pomýšlet na návrat, ježto parník, který nás přivezl, po krátké zastávce na posledním ostrově Prinkipu zase nás měl odvézt zpět.

Ani klášterní kostel jsme si nemohli prohlédnouti, nechtějíce vyrušovat tamější alumny, kteří v tu dobu se právě zpovídali. Obešli jsme aspoň klášterní zahradu, v níž za kostelem odpočívají někteří zemřelí patriarchové a profesori ústavu. Pokochavše se roztomilým pohledem na zelenající se stráně jak našeho ostrova, tak blízkého Prinkipu, a na modravé moře pod námi, vraceli jsme se týmž travnatým svahem, po kterém jsme přišli. Pomalu byl čas k odjezdu; procházeli jsme se ještě chvíli po pěkně urovnaném mořském břehu, při čemž jsme se dívali na spořádané tělocvičné hry chovanců nádherné námořnické školy. Jak je vidět, nejsou asiatské poměry vždy takové, jak se o nich u nás mluví. Kromě bohosloveckého semináře a jeho archivu uvádí se u Gregoryho i u Scrivenera na o. Chalki archiv jiné »školy« (Gregory o ní mluví jako o škole obchodní); po válce slouží tato budova, ladně položená na sedlovitém pahorku proti řečenému semináři, jinému účelu. I tento archiv prý má neb aspoň před válkou měl několik velmi cenných kodexů biblických. Dlouho a do

dálky jsme se ještě několikrát ohlíželi na oba zmíněné ústavy, vracejíce se do Cařihradu v paprscích zapadajícího slunce.

16. dubna. *Studion a mešita Mehmetova*
V páté hlavě Pannonského životopisu sv. Konstantina Cyrila se čini zmínka o věčné hádce (disputě) Konstantinově v příčině uctívání svatých obrazů. Nejhorlivějšími zastánci pravověrného uctívání sv. ikon byli a prosluli mnichové kláštera Studion v Caři-

Obr. 3. Zbytky basiliky sv. Jana Kř. v Cařihradě

hradě, založeného r. 463; není tudíž pochybnosti, že ve zdech tohoto proslulého kláštera sv. Cyril často prodléval, tím spíše, že Studion bylo té doby i střediskem literárního života cařihradského. Klášter Studion utrpěl od křižáků a při dobytí Cařihradu od Turků; basilika byla proměněna v mešitu, z níž však od posledního zemětřesení r. 1894 zbyly jen trosky.

Elektrickou drahou (č. 12) zajeli jsme nejprve k středověké tvrzi Jedikule (vlastně »Sedm věží«) ze XIV. stol., vystavěné Mohamedem II. těsně při starých hradbách městských. V těchto místech je i proslulá »Zlatá brána«, kterou vjížděli byzantští císařové do města; tou vjížděl i Theodosios Veliký. Postranní nynější branou »Jedikapu« vyšli jsme z města ven, abychom shlédli zbytky staré slávy Zlaté brány. Vrátivše se do města nedaleko

od kolení elektrické síťky, nalezly jsme zbytky basiliky sv. Jana Kr. bývalého kláštera Studitu, jichž bylo tu bývalo na 1000, kteří v noci také sloužili B. m. Ze staré stavby zachová-

Obr. 4 Mešita Sultana el Fatih
(bývalý chrám dvanácti ap. stolů v Cařihradě)

se dosud porticus a část mosaikové dlažby; jinak jen holé stěny, sloupy a pobořená apside ukazují rozměry původní trojlodní basiliky.

Druhá meta dnešní dopolední vycházky byl bývalý chrám XII. Apoštolů s hroby Konstantina Vel. a císaře Justiniana. Po

dobytí Cařihradu od Turků stal se chrám dvanácti Apoštolů chrámem patriarchálním, později r. 1456 na jeho místě a z jeho stavebního materiálu byla postavena nynější mešita Mohameda II., zvaná mešitou *Sultana el Fatih* (Dobývatele),⁵⁾ která zaujímá se svými okolními budovami: školami, lázněmi, chudobincem, nemocnicí a j. celé okolní návrší. Pro nás je toto místo památné, že při kostele XII. Apoštolů žil sv. Cyril, když se vrátil z misie Chazarské. Turci pohlížejí s úctou k osmistěnné náhrobní kapli (türbé) Dobývatelově, která je tu na východní straně mešity; my jsme ovšem vzpomínali s nemenší úctou hrobů Justiniana a Konstantinova, jakož i Konstantina Cyrila, který získal slovanské národy Kristu.

Odpoledne týž den zajeli jsme parníkem na stanici Balat; je to jedna z posledních stanic ve »Zlatém rohu« v těch končinách, kde Theodosiovy hradby se sklánějí ke břehu. I sem vedla nás zmínka, která se čte v kodexech řeckých i slovanských o slavném kdysi chrámu P. Marie *iv Blachirna;* založeném sestrou císaře a císařovnou Pulcherií, bohatém na sv. ostatky. Také ve slovanském kodexu Assemanově se děje zmínka o posvěcení chrámu Rodičky boží v Blachernách 31. července. Po dlouhém hledání v opuštěné zapadlé čtvrti našli jsme kostelík ovšem z nové doby se svatým pramenem (Ajasma), zbytkem to slavné druhdy svatyně Blachernské. Marně jsem se sháněl na Peře po obrázku milé ikony P. Marie, uctívané v Blachernách. Spokojení s tímto na pohled nepatrným výsledkem své cesty vrátili jsme se opět ze stanice Balatské parníkem k mostu a domů.

Dne 17. dubna. Již výše jsem se zmínil, že se nám na cestě celkem dobře vedlo, že jsme nebyli nikým obtěžováni; zde podotknu, že tu a tam i od tureckého obyvatelstva byla nám prokázána nejedna pozornost a služba. Tak leckdy nás někdo vedl z ochoty kus cesty, aby nám ukázal místo, po kterém jsme se ptali a nevěděli jsme kudy kam, jindy sám policejní úředník ochotně vedl nás přes ulici k jinému oddělení téhož úřadu a pod. V Itálii natáhne ihned každý průvodčí ruku, zde bylo vidět často

⁵⁾ Turci ji jmenují Sultan Mehmed Fatih Džami nebo zkrátka »Mehmedie«. Na zpáteční cestě ze »Studia« vracejíce se k této mešitě učinili jsme velikou okliku; nejprve jsme se zastavili v řeckém chrámu sv. Konstantina a Heleny, a pak jsme jeli elektrickou drahou až na vojenské cvičiště. V ulicích cařihradských, které nejsou dnes nijak označeny, je

nezištnou ochotu. Také při včerejší jízdě elektrickou drahou dal se s námi do hovoru jakýsi Turek, povoláním nejspíše nějaký inženýr, a jal se s láskou němčinou vykládat o stavitelských památkách. Mezi jinými upozornil nás i na mešitu (džamiji) Suleimanova v Cařihradě, pocházející od nejslavnějšího tureckého

Obr. 5. Džamije Suleimanova v Cařihradě.

stavitele, Albánce Sinana, téhož, od něhož je i proslulá mešita v Drinopoli.

Na tento pokyn zašli jsme dnes – tentokrát pěšky – okolo sloupu Konstantinova a krámů Velkého bazaru opět až na řečené veliké náměstí (vojenské cvičiště), kde je mešita Bajesidova a tímž směrem dále na svahu k »Zlatému rohu« až k džamiji Suleimanově. Je prý nejnádhernější stavbou tureckou v Cařihradě z let 1550–56. Stavitel Sinan prý chtěl touto mešitou, k níž byl svezen stavební materiál až z Egypta, Malé Asie a Řecka, zastíniti sv. Sofii. Její zakladatel Suleiman I. tu leží nedaleko své mešity v osmihranném mausoleu (türbé). Portály, kolonáda čtyřiaadvaceti sloupů porfyrových a žulových, obvyklá osmihranná těžko se vyznat; bylo tedy nejvýhodnější zajet až na řečené náměstí neboli vojenské cvičiště s triumfálním obloukem, palácem ministerstva vojenství, mešitou Bajazetovou a přiléhající k ní veřejnou knihovnou. Odtud nás zavezla elektrická dráha po jiné lince k řečené mešitě Mehmetově neboli k místu, kde stával slavný chrám XII apoštolů.

studna, obložená bílým mramorem, to vše dodává stavbě již po zevní stránce lesku, o vnitřním přepychovém zařízení ani nemluví. Také tato mešita je obklopena školami, lázněmi, chudobincem a knihovnou.

Na zpáteční cestě prohlédli jsme si blíže jednotlivosti Velkého bazaru. Dva židi nás chytili za ruce a chtěj nechtěj musili jsme do jejich krámků, abychom jim prý »přinesli štěstí«. Po druhé, když nás zase v bazaru napadli, přišli s velikým jásotem, že prý jsme jim skutečně štěstí přinesli; byla to ovšem jen *captatio benevolentiae*, při níž nás hned zase táhli do svého krámků. Kolega odmítl koupiti špinavý rukopis koranu, který mu jeden z nich nabízel, mně pak dal druhý jakousi maličkou výšivku za pětinu původní ceny. Unaveni stálými cestami a prohlížením památek zajeli jsme si odpoledne po Bosporu na stanici Beškitače.

18. dubna. V obchodě s fotografiemi a obrázky zdejších památek byli jsme upozorněni na monografii (dosud nevydanou) o džamii Kahrié zvanou, mladší sice aspoň v nynější podobě, památné však a pozoruhodné dobře zachovanými mosaikami, které náležejí k nejcennějším památkám pozdního byzantského umění. Elektrickou drahou zajeli jsme až ke bráně Drinopolské (*Edirne capu*), od níž jsme se dali pěšky křivolakými uličkami k řečené Kahrié džamii. Uvnitř je džamie obletená, ale nad vchodem a v narthexu jsou mosaiky zachovány.

Pokračující po svahu k »Zlatému rohu«, přišli jsme do městské čtvrti Phanaru s čistými ulicemi, obývanými od Řeků, a že byl Velký pátek, zašli jsme do katedrály sv. Jiří. Chrám byl věřícími naplněn, hojnost světel elektrických i voskovic dojemně na nás působila; Řekové užívají světel více a častěji nežli my. Kdo vkročí do chrámu, koupí si u vchodu svíci byť sebe menší, rozsvítí a při rozžaté svíci před ikonou se modlí. V choru zpívali pašije, ovšem řecky; originál působí mocněji nežli překlad — bylo to znát i zde. Po ukončených pašijích vstal patriarcha a s textem v ruce, do něhož však nenahlížel, pronesl v staré řečtině (církevní) s moderní výslovností řečnický uměle složenou řeč. Připomenu zde mimochodem, že nynější patriarcha jménem Fotios II. je prý velmi smířlivý, dokonce prý se o něm říká, že napraví osudnou chybu, kterou zavinil Fotios I. Kéž Pán Bůh dá!

Odpoledne jsme zajeli do Skutari, proslulého svým rozsáhlým a starobyklým hřbitovem. Z náměstí, které se rozprostírá hned u přístavu, zavezla nás elektrická dráha do blízkého města Haidar Pascha, které vzrostlo v posledních letech jakožto východisko anatolské dráhy. Z nádraží, které v mnohém připomíná naše nádraží Wilsonovo, se dostaneš v pohodlných vozech jedním směrem do Angory, jiným do Smyrny a ještě dále na jih, třetím konečně hluboko do vnitrozemí na východ. Stejně po evropsku, jako anatolské nádraží, je tu zařizena nemocnice o několika pavilonech. Byl pátek, mohamedánský sváteční den; lidé v zástupech, většinou muži odděleně od žen, bavili se na lukách za městem, táhnoucích se podle skutarských hřbitovů. Na zpáteční cestě jsme prošli pěšky aspoň část těchto pohřebišť, které svými mohutnými tmavými cypřiši činí hluboký dojem velikého klidu; od hřbitova dojeli jsme k přístavu zase elektrickou drahou a parníkem vrátili jsme se do Cařihradu.

19. d u b n a. Dnes dopoledne jsme hledali, ovšem marně, zmizelé zbytky chrámu P. Marie *ἡ χαλκοκρατία*, o němž se také činí zmínka v řeckých a staroslovanských rukopisech (menologiích). Chrám ten ležel mezi sv. Sofií a sloupem Konstantinovým, asi v těch místech, kde ukazují velkou podzemní cisternu Philoxenovu neboli Justinianovu. Dosud jsou v té končině krámy se zbožím cínovým, měděným, mosazným a z jiného kovu — tedy *χαλκοκρατία* (známé turecké mlýnky).

Odpoledne jsme prošli ostatní musea v Serailu kromě řeckého musea dávného Orientu, neboli nové museum. Z těchto bohatých sbírek, rozestavených a umístěných asi v 27 sálech, utkvěly mi v paměti četné sarkofágy, některé rozměrů obrovských a zdobené bohatými sovkulturami (mezi nimi t. zv. sarkofag Alexandra Vel. z konce IV. neb počátku III. stol.), a množství mumii všeho druhu. Když jsme vycházeli z museí, poskytl nám pěknou podívanou párek orlů, požírajících svou kořist právě na architravu musejní budovy; bylo to již po druhé, co jsme je zde viděli volně v přírodě.

Na zpáteční cestě prošli jsme opět Velkým bazarem, kde nás opět napadl výše řečený žid, který se vychloubal a doporučil svými známostmi u zákazníků a odběratelů z naší republiky Československé.

Tak nám uběhl v Cařihradě již týden. Z cest, pochůzek a návštěv, o nichž jsem se tu zmínil, je vidět, že jsme nezaháleli; poslední dny dostavovala se již i jakási únava nebo přesycení vším tím, co jsme viděli a slyšeli. Někdy to nebylo ani přesycení, ježto jsme si musili i lecčehos odepřít; to bylo zvláště tehdy, když jsme se pro větší vzdálenost nemohli nebo nechtěli vracet do čisté kuchyně ruského žida Poljakova na Peře, v takových chvílích jsme se spokojili v restauracích tureckých nebo řeckých jen s nejnútnejším, třebaž že pokrmy a nápoje byly slušné na oko, ale jen na oko!

Před odjezdem z Cařihradu chtěli jsme zajet, jak jsem se již výše zmínil, i do Brusy; zde připomenu jen, jak ochotně nás ujistili úředníci na policejním úřadě po předložení pasů, že není žádné překážky, proč bychom nemohli do Brusy zajet. Poptávali jsme se tedy na několika místech u agencií na parník, který by nás tam dovezl a také včas zase přivezl zpět. Vyptávání nebralo konce a na konec ještě jsme byli zklamáni.

II. Brusa—Olymp.

Třikrát se čini zmínka v životopisech Pannonských sv. Cyrila a Metoda o hoře Olympu bithynském v Malé Asii. V třetí kapitole života sv. Metoděje se vypráví, že když ztrávil mnohá léta jako císařský místodržitel v slovanském kraji, který se tu blíže nejmenuje, nechtěje poskvrniti počestnou duši svou pomijejícími věcmi, za dané příležitosti složil úřad a odešel na horu O l y m p, kdež sv. Otcové žijí; tu byv postřižen přijal mnišské roucho. Životopisec dodává, že se tu cvičil v pokoře, plnil přesně mnišské povinnosti a pilně čítal v knihách.

O sv. Konstantinu Cyrilovi vypráví jeho životopisec v kap. VII., že i on se po učené hádce (disputě), kterou měl se Saraceny (Agarěny) odřekl veřejného života a rozdav vše, co měl a na Boha důvěru skládaje, odešel na O l y m p k svému bratru Metodovi, kdež žil Bohu na modlitbách, bavě se knihami.

Ještě na konci svého života umíraje připomínal sv. Cyril sobě a svému bratru jeho lásku k mnišskému životu s prosbou, aby pro touhu po hoře O l y m p u neopouštěl misii moravskou. Spatřit tuto posvátnou horu, která dosud i v ústech tureckého lidu se jmenuje »horou mnišskou« (kešiš dag), bylo i naší touhou. Již od vzpomenutého nádraží anatolské dráhy dlouho jsme se dívali směrem jihovýchodním, odkud se z dálky bělely hřebeny bithynského pohoří, s něhož nad městem Brusou vyniká nejvyšší hora Olympos, asi 2500 m. Těšili jsme se, že se tam podíváme.

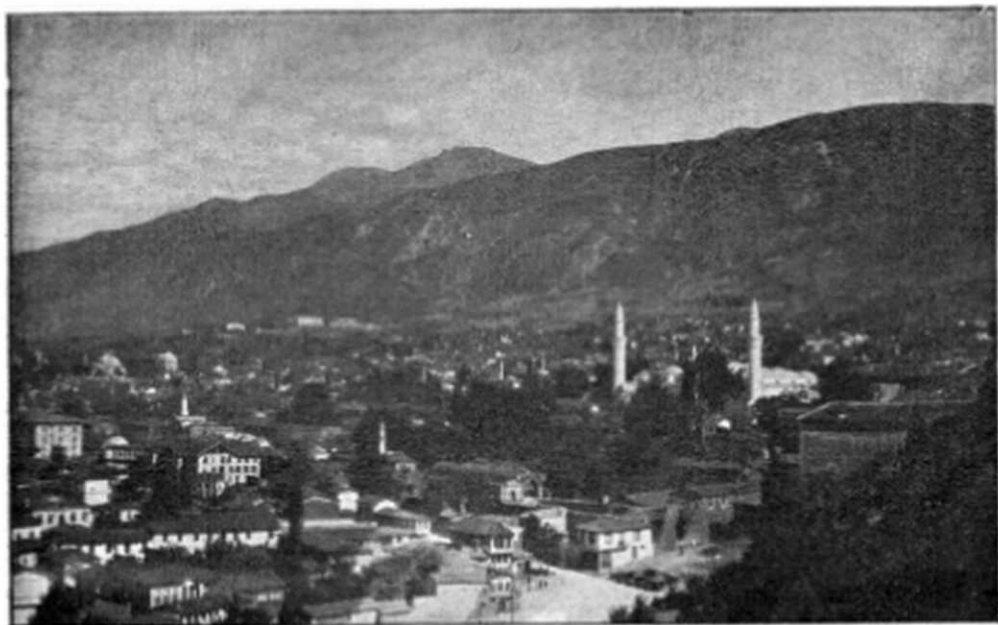
Brusa (tur. Bursa) leží ve vnitrozemí; přístavním městečkem je Mudania. Z Cařihradu jezdí do Mudanie parníky dvou společností; jedny jsou veliké, vším pohodlím zařízené, druhé pak jsou menší, méně pohodlné a co hlavního, že za neklidného moře ani nejezdí. Tyto dvě linie se obyčejně střídají, někdy však jedou obě a to tak, že jeden den dovezou cestující do Mudanie a druhý den se vracejí. Nám běželo o to, abychom ušetřili, po případě získali

co nejvíce času a zároveň, abychom se vyhnuli nepříjemnostem malého parníku; proto jsme se několikrát vyptávali co a jak a konec konců omylem přece jsme se dostali na parník malý. Na prvním parníku na nábreží byla totiž vyvěšena tabulka s nadpisem »Bursa«, tedy jsme vstoupili, byvše uvítáni jakýmsi plavčíkem, který nás ochotně za bakšiš uvedl na dosti pohodlné místo na zadní části lodi. Teprve později, když se již náš parník hnul, jsme zpozorovali, že před námi týmž směrem jede i větší parník společnosti druhé; cesta však nebyla tak zlá. Moře bylo dosti klidné a lidé, s nimiž jsme putovali, byli v lecčems zajímaví. Největší a nejzajímavější podívaná byla ovšem na turecké babky všelijak oblečené, ovšem vesměs bez závoje, které však si nemohly odepřít, aby si aspoň občas nezapálily cigaretu; některá při tom rozprávěla a velice živě se bavila, jiné seděly zadumány tupě hledíce do moře. Na zadku lodi, s dosti vysokým vroubením, sedělo s námi několik mužů; přišel sem také kapitán, který na chvíli vystřídal pilota u kormidla. Byli tu také rodiče, kteří si vezli na velikonoční prázdniny svoji dcerku. Otec, rovněž námořní kapitán, jakž takž se s námi dorozuměl; jeho dceruška pak, která byla v Cařihradě na vychování v pensionátě francouzských sester, dovedla se již slušně ve společnosti pohybovat. Věděla již také dobře, s kterou velmocí evropskou sympatisují její krajané. Když jsme se rozcházeli, tiskli nám všickni srdečně ruce; na rodičích bylo viděti, že jim lichotí, že s námi několik chvil ztrávili a že jejich dcerka měla příležitost uplatnit své vědomosti se vši eutrapelií.

Byly to dosti dlouhé chvíle, nežli jsme se kolem výše řečených ostrůvků Prinkipů dostali k prvnímu mysu maloasijského pobřeží. O deváté jsme vyjeli z Cařihradu a teprve po poledni zahýbal parník od dosavadního jižního směru k východu vlevo do zátoky městečka Mudanie. Zbýval nám ovšem ještě hodný kus cesty, zvláště proto, že parník odbočil ještě k jakési vedlejší stanici, avšak cesta byla již veselejší a ubíhala příjemněji, protože jsme měli před očima cíl své cesty. Na pevnině z tmavých stěn vystupoval zasněžený Olymp; tento pohled z moře asi tak na hodinu od břehu je nejkrásnější. Když jsme přijížděli do Mudanie, stál již v přístavu parník, který nás zklamal, a který přijel asi o dvě hodiny dříve nežli my; jeho cestující mohli odjet do Brusy železnicí. Na nás čekalo v přístavu několik autobusů, které nás

tam dovezly po cestách celkem velmi dobře upravených asi za tři čtvrti hodiny. Od moře se území poněkud zdvihá místy dosti příkře do výše asi tři set m, potom však ponenáhlu klesá a přechází v širokou rovinu až k úpatí samého Olympu. Stráně k moři jsou pilně obdělány a do jisté výšky osázeny stromovím, zejména olivami; vršky však a terén sklánějící se k Bruse poskytují mnoho holých pastvin, až zase okolí samé Brusy, hojně zavlažované a pilně obdělávané činí dojem veliké úrodné zahrady.

Brusa - Olymp.

Brusa přišla pod vládu Osmanskou v první polovici XIV. stol. a zůstala hlavním městem až do dobytí Cařihradu 1453. Bývalý císařský hrad se stal sídlem sultánů, z nichž několik prvních je tu také pochováno, a sice první dva, Orchan a Murad I. (který zahynul na Kosově poli), mají svá mausolea na samé citadele, ostatní pak: Bajesid I., Mohamed I. a Murad II. okrášlili město jak výstavnými mešitami, tak svými náhrobními kaplemi (türbé). Dnes ovšem klesla Brusa na krajské (provinciální) město, ale stopy bývalé slávy tu zůstaly. Ostatně nejen výstavnost, ale i přírodní krásy činí toto město stále daleko široko pověstným a hledaným zejména pro jeho lázně, o nichž se níže také zmíním. Kolik věků uplynulo, kolik mračen tu přelétlo a politických změn se tu

událo od té doby, co se sem uchýlili a v klidu posvátného Olympu život trávili sv. Metoděj s Konstantinem.

Město leží celkem na svahu. Autobus dovezl nás asi do prostřed na pláň, kde se rozkládá větší a hlavní část města, odkud vede cesta jednak výše k citadele, jednak se sklánějí stavení asi ve dvou rovnoběžných ulicích směrem k údolí. Také my jsme se vrátili jednou z těchto ulic, hledajíce Baedekrem doporučený hotel Madame Brotte; starší dáma nás uvítala s podotknutím, že má již jen poslední volný pokoj s dvěma lůžky. Když nás tam sluha uvedl, rádi jsme jej najali libujíce si, že jsme i zde na venkově našli slušné čisté přístřeší. Ještě týž večer jsme šli do města. Nejprve jsme se vrátili k onomu místu, kde nás autobus složil; ten tu ještě stál. Nyní jsme teprve poznali vlastní město, celkem čisté a výstavné, krámy a obchody s výkladními skříněmi po evropsku zařízené, četné hostince a velmi slušné kavárny, ovšem většinou málo navštívené, protože nebylo ještě lázeňské období. Došli jsme až k železnému mostu nad ohromnou propastí horské bystřiny a nakoupivše několik pohlednic vrátili jsme se domů. Večeře byla společná, hosté seděli po skupinách; nejhlučněji se bavili Němci, nejspíš za svým povoláním (asi inženýři) zde na delší dobu usdlí.

21. d u b n a. Ráno jsme začali soustavně procházet město. Nejprve jsme vylezli hadovitě se vinoucí cestou k citadele. Zdivo spočívá na starých základech, ale v horní části je nové (ze XIII. stol. a později), nyní leckde v rozvalinách; jen türbé Sultanů jsou udržovány v pořádku. Na volném prostranství proměněném v park tu stojí věž s hodinami a vyhlídkou po celém kraji; lázeňští hosté a i domácí obyvatelstvo navštěvují asi často toto místo, jak svědčí hojné stoly postavené v parku. I my jsme se musili podrobit pohostinství kavárníka Turka, ačkoli jsme si sedli spíše pro vyhlídku nežli pro zábavu a odpočinek.

Od citadely směrem k úbočí výběžků olympských kromě menší čtvrti města je nyní na místě bývalého paláce nějaké vojenské skladiště, proti němuž tu stojí mešita D a v i d o v a (Daud) na místě bývalého monastýru u chrámu řeckého. S úctou jsme obcházelí celou tuto stavbu, která z veliké části zachovala podobu staré řecké basiliky; byl to asi jeden z klášterů na samém úpatí Olympu, které poskytovaly útulek mnichům neboli sv. Otcům,

o nichž mluví legenda Pannonská. Dnes tu matky s úzkostí očekávaly osud svých synů; konal se tu odvod.

S citadely jsme se dali po dosti strmém svahu dolů směrem k lázním. Jejich vody jsou vedeny ze samého Olympu, jsou mírně sirnaté, jiné jsou železité, některé přes 80° C horké. Zašli jsme do »Nových lázní«, které obsahují i sru i železo a jsou prý i radioaktivní. Ředitel nebo správce tohoto domu nás ochotně všude prováděl; na jeho vybidnutí jsme také zkusili dobrodiní těchto pramenů. Po koupeli vrátili jsme se autobusem domů k obědu.

V noci hodně sprchlo a ještě dopoledne bylo všelijak nejisté; po obědě se však vyjasnilo a aspoň zdánlivě pěkné počasí nás vylákalo, že jsme se vydali na větší vycházku na Olymp. Baedekr totiž připomíná, že k první pláni, která sama poskytne nádhernou vyhlídku, stačí odpolední vycházka. My jsme se ovšem neřídili jeho pokyny a vydali jsme se opačným směrem nežli je citadela, k vojenské škole a přímo vzhůru asi tam, kudy je veden nový vodovod. Měli jsme dobrých šest hodin volných, tedy času poměrně dost, ale brzy se ukázaly překážky. Směr, kterým je veden vodovod, je příliš strmý, musili jsme se dát stranou všelijakými úbočími, čímž se cesta prodlužovala. Také jsme cestou potkávali lidi, jichž zevnějšek nevzbuzoval důvěru. Viděli jsme, že chceme-li dojít k oné pláni, odkud přicházelo několik žen, budeme se musit dát opět jinou cestou po úbočí, ztrácet čas a kromě vyhlídky do údolí, kterou jsme měli otevřenou před sebou, nezískáme nic víc. Zasněžené téměř Olympu bychom byli ani s oné pláně nespátřili; ten se nám vůbec více neukázal v oné kráse, ve které jsme jej viděli včera z moře. Vrátili jsme se tedy do města a zbývajících času užili jsme ještě k prohlídce některých památek, zejména t. zv. »Zelené mešity«, která sice zemětřesením velice utrpěla, ale přes to zůstává jednou z prvních stavitelských památek osmanského umění. Vracejíce se domů, viděli jsme v pološeru v mešitách mohamedány odříkávající nebo prozpěvující večerní modlitby. Tím vlastně skončila naše vyjížďka do Brusy. Ráno jsme se vraceli drahou do Mudanie a odtud parnikem do Cařihradu.

Před návratem a odjezdem z Cařihradu čekalo nás ještě jedno překvapení. Původně jsme zamýšleli vrátit se domů po vodě přes Konstanci a územím rumunským k nám; tuto cestu jsme si volili jednak, abychom užili krásy celých Dardanel a abychom

se vyhnuli jednotvárné jízdě po Balkánu. Vrátivše se však z Brusy do Cařihradu, dozvěděli jsme se, že všechna místa na parníku rumunském jsou vyprodána a tak nechtěli-li jsme zbytečně čekáním na jinou loď mařit čas, nezbývalo nežli vrátit se domů touž cestou, kudy jsme přijeli, a které jsme se několik dní předtím odřikali. Po třech nocích a dvou dnech ztrávených téměř nepřetržitě ve vlaku spatřili jsme ráno 26. dubna matičku Prahu.
